

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.3.151

UDK 821.163.4(497.6):811.131.1'373.7
821.163.4(497.6).09 Andrić I.

Primljeno: 31. 08. 2023.

Pregledni rad
Review paper

Nermina Čengić

POREDBENE FRAZEME U ANDRIĆEVOJ PROKLETOJ AVLIJI I NJIHOVI ITALIJANSKI EKVIVALENTI

Poređenje je semantičko-stilska figura koja je veoma zastupljena u književnom tekstu i autori je rado koriste kako bi svom djelu dali nova, šira, prenesena značenja. U kategoriji poređenja moguće je prepoznati poredbene frazeme, odnosno posebnu vrstu frazeoloških konstrukcija čijom upotrebom autor želi ostvariti snažniji umjetnički dojam. S obzirom na izrazitu frekventnost upotrebe ovih leksičkih elemenata u književnom opusu Ive Andrića, uradit ćemo analizu određenog broja poredbenih frazema ekscerpiranih iz Andrićevog romana *Prokleta avlija* kako bismo zaključili o specifičnostima njihove strukture i upotrebe u bosanskom jeziku. Smatramo zanimljivim ove leksičke jedinice posmatrati i kontrastivno, tako da ćemo u prevodu *Proklete avlije* na italijanski jezik (ital. *La Corte del diavolo*), koji je uradio Lionello Costantini, prepoznati italijanske ekvivalente izvornih poredbenih frazema i utvrditi njihove karakteristike. Cilj nam je da ovom vrstom kontrastiranja ponudimo pregled osnovnih osobina posebnih leksičkih konstrukcija u kojima dolazi do realizacije poređenja te zaključimo o sličnostima i razlikama u njihovoj strukturi, značenju i upotrebi u dva jezička sistema. Rezultati istraživanja omogućit će nam također da uočimo intenzitet autorove kreativnosti i vještinu prevodioca da prepozna semantičku i stilsku vrijednost ovih frazeoloških jedinica i prenese ih u italijanski jezik.

Ključne riječi: frazeologija; poređenje; bosanski jezik; italijanski jezik

UVOD

Frazeološke jedinice ili “idiomatski izrazi”, kao „konvencionalni izrazi jednog jezika“¹. (Casadei 1995: 335), leksičke su strukture koje „predstavljaju lingvistički fenomen veoma specifičan za svaki jezik: to su temeljni elementi u simboličkoj i metaforičkoj komunikaciji” (Ferron 2020: 303) i mogu poslužiti kao odlično sredstvo pomoću kojeg „se analiziraju ne samo lingvistički, nego i društveni, kulturni i mentalni aspekti koji su povezani s određenim jezikom” (Isto 304). Veliki je broj frazema koje su motivirane „zahvaljujući retoričkim figurama” (Bralić 2011: 174) i u tom se slučaju može govoriti o figurativnoj motivaciji, procesu u kojem se „formiranje slike odvija u čovjekovoj mašti i izražava riječima koje čine dio njegovog vokabulara postajući elementi stereotipne sintagme čije značenje nastaje zahvaljujući slici” (Isto 174-175).

Poređenje je semantičko-stilska figura koja je, osim u razgovornom jeziku, izrazito zastupljena u književnom tekstu. Ova je retorička forma naročito karakteristična za narativni stil izražavanja gdje autori imaju priliku da na poseban način objasne određenu situaciju i obogate opis neke činjenice, likova i sl. U kojoj će mjeri ovo izražajno sredstvo biti zastupljeno u nekom iskazu zavisi prvenstveno od teme koja se tretira, načina na koji se to želi uraditi, odnosa koji autor ima prema toj temi i efekta koji želi ostaviti kod čitalačke publike. Obično se poredi ono što je manje poznato ili je nepoznato sa onim što je poznato širem krugu recipijenata informacija kako bi im se olakšalo prepoznavanje i prihvatanje novog podatka, odnosno kako bi im i to nepoznato postalo poznato. Naime, tehnikom poređenja traže se sličnosti i razlike između nepoznatog i poznatog elementa, a ti elementi mogu biti osobe, predmeti, pojave i sl. U procesu poređenja ističu se kvalitativne i kvantitativne osobine poznatog i nepoznatog, što pomaže autoru da obogati semantičku vrijednost iskaza i u konačnici dobije živopisniji tekst jer poređenja „obogaćuju stil, čine ga življim, plastičnijim, slikovitijim, ugodnijim za slušanje ili čitkijim” (Fink-Arsovski 2002: 10). Kako bi poređenje uopće bilo moguće i kako bi imalo svoju svrhu, elementi koji se porede (ono što se poredi i ono s čime se poredi) trebali bi imati minimalno jednu zajedničku osobinu. U zavisnosti od intenziteta kvalitativnih vrijednosti osobina koje se porede rezultat poređenja može imati pozitivnu i negativnu vrijednost, što se da ilustrirati sljedećim frazeološkim strukturama sa istom zoonimskom sastavnicom: “biti kao riba u vodi” (Halilović, Palić i Šehović². 2010: 1149), što znači „ponašati se

1. Prevod na bosanski jezik iz konsultirane literature na italijanskom jeziku uradila je autorica ovog članka.

2. U nastavku ćemo za *Rječnik bosanskoga jezika*, Halilović, Palić, Šehović (2010) koristiti skraćenicu RBJ.

komotno, kao u svojoj sredini” (Isto) i „biti kao riba na suhom” (Isto), što znači „ne moći se snaći u nekoj situaciji, biti bespomoćan” (Isto).

Leksičke strukture u kojima je došlo do realizacije poređenja svrstavamo u kategoriju poredbenih frazema. Veoma često ovakve konstrukcije kontinuiranom upotrebom postaju ustaljene fraze koje lako prepoznaje i koristi širi krug recipijenata. Ovu vrstu leksičkih elemenata proučava i opisuje poredbena frazeologija, kao posebna grana frazeologije, nauke „o ustaljenim izrazima čvrste strukture” (Fink-Arsovski 2002: 5). S obzirom na tvrdnju da „idiomska frazeologija može se smatrati ogledalom društva i poimanja svijeta u svijesti govornika” (Bralić 2011: 177), jasno je da poredbene frazeološke konstrukcije imaju „snažnu ekspresivnost i konotativno značenje, te jarko izraženu slikovitost” (Fink-Arsovski 2002: 11) i, u zavisnosti od frekventnosti upotrebe, postaju sastavni dio frazeološkog leksičkog fonda jednog jezika. Za ovakve je ustaljene višečlane izraze karakteristično da se posmatraju kao cjelina i njihova je semantička vrijednost zbir značenja pojedinih sastavnica.

Što se tiče opsega i leksičkog sastava (strukturni aspekt), u zavisnosti od broja elemenata od kojih se sastoje poredbene frazeme mogu biti trodijelne, gdje su sastavnice element koji se poredi, poredbeni veznik (ili prilog) i element s kojim se poredi, npr. *spavati kao zaklan* (Isto 13) i italijanski ekvivalent *dormire come un sasso* (DMDCS³), i dvodijelne, gdje su sastavnice poredbeni veznik (ili prilog) i element s kojim se poredi, npr. *kao lud* (Fink-Arsovski 2002: 19) i italijanski ekvivalent *come un matto* (DMDCS). U poredbenim frazeološkim konstrukcijama u bosanskom se jeziku najčešće koristi poredbeni veznik *kao*, koji je „u razgovornome jeziku obično realiziran u formi *ko*” (Šehović 2004: 125), ali ima i slučajeva kada se umjesto ovog veznika koriste „poredbeni prijedlog *poput* i prilog *nalik* (na)” (Isto). Važno je napomenuti da navedeni poredbeni veznik, prijedlog i prilog imaju istu semantičku funkciju kada su sastavnica poredbene frazeme [npr. *kao furija* (Fink-Arsovski 2002: 19) ali i *poput furije*, *nalik na furiju*] i o njihovom izboru odlučuje autor takve konstrukcije. Razlika između njih uočava se jedino u padežnom obliku elementa s kojim se poredi⁴. Kod italijanskih ekvivalenata poredbenih frazeoloških konstrukcija, koje smo analizirali u slučajevima potpune i djelimične ekvivalencije, struktura je manje-više identična, odnosno kao sastavnice se uočavaju element koji se poredi, prilog *come* (bos. *kao*, *poput*, *nalik*), kao ekvivalent poredbenom vezniku *kao*, i

---

3. U nastavku ćemo za onlajn izdanje italijanskog rječnika izreka *Dizionario dei modi di dire Corriere della Sera* koristiti skraćenicu DMDCS.

4. Nakon poredbenog veznika *kao* koristi se nominativ, nakon poredbenog prijedloga *poput* genitiv, a akuzativ se koristi nakon poredbenog priloga *nalik* (na).

element s kojim se poredi. U slučajevima gdje ekvivalencija ne postoji obično se koristi leksička struktura koja nije u kategoriji poredbenih frazema, ali najčešće čini sastavni dio frazeologije italijanskog jezika, što potvrđuje registriranost takvih konstrukcija u rječnicima italijanskog jezika koje smo konsultirali. Ako se posmatra kategorijalno značenje (semantički i sintaksički aspekt), odnosno vrsta riječi kojom je izražen element koji se poredi, poredbene frazeme mogu biti glagolske, pridjevske, priložne, imeničke i zamjениčke (upor. Fink-Arsovski 2002). Ovakvu je podjelu moguće identificirati u oba jezička sistema čijom se frazeologijom bavimo, a za ovo istraživanje iz korpusa smo izdvojili glagolske i pridjevske poredbene frazeme.

PRIKAZ KORPUSNE GRAĐE

Korpus našeg istraživanja obuhvata frazeološku građu iz romana Ive Andrića *Prokleta avlija*⁵ i prevoda ovog romana na italijanski jezik (ital. *La Corte del diavolo*⁶) koji je uradio Lionello Costantini. U *Proklesoj avliji* lako se uočava bogata upotreba frazeoloških jedinica općenito, što Andrićeva djela inače čini autentičnim i prepoznatljivim, te se na temelju toga može govoriti o autorovoj izuzetnoj frazeološkoj kreativnosti. Ova se kreativnost ogleda u upotrebi ustaljenih frazema, ali i autorski modificiranih ustaljenih frazema i varijanti među kojima je moguće prepoznati "autorske frazeme", koje „su rezultat individualnog, piščevog leksičko-frazeološkog stvaranja i kombiniranja” (Tanović 2000: 92). Modificirane autorske frazeme su kategorija frazema koja nije registrirana u rječnicima, a njihova značenjska i upotrebna vrijednost ograničene su kontekstom, odnosno razlog formiranja i upotrebe ovakvih konstrukcija je „komunikacijska uloga, to jest, postizanje određena efekta” (Marković 2013: 132). Kako bi stilski obogatio pojedine dijelove i dao im nova, šira, prenesena značenja, Andrić u *Proklesoj avliji* u velikoj mjeri koristi i poredbene frazeme, što nas je navelo da ispitamo strukturalnu, značenjsku i upotrebnu vrijednost takvih leksičkih konstrukcija u bosanskom jeziku.⁷ Poredbene frazeološke konstrukcije su u velikoj mjeri prisutne i u italijanskom jeziku, tako da smatramo zanimljivim uraditi analizu i prevoda na italijanski jezik Andrićeve *Proklete avlije*. Kontrastiranjem poredbenih frazema iz izvornog teksta i njihovih italijanskih

5. U nastavku ćemo za izvor Andrić, Ivo (1985) *Prokleta avlija* koristiti skraćenicu PA.

6. U nastavku ćemo za izvor Andrić, Ivo (2001) *La Corte del diavolo* koristiti skraćenicu LCDD.

7. Andrić je svoja djela napisao na jeziku koji je tada nazivan srpskohrvatskim, a bosanski je kao naziv vraćen jeziku nakon raspada zajedničke države. Karakteristike koje prepoznajemo i opisujemo su iste ili slične u oba jezika i u ovom ćemo radu govoriti o bosanskom jeziku.

ekvivalenata zaključivat ćemo o sličnostima i razlikama ovih posebnih leksičkih struktura u dva jezička sistema, a na temelju toga i o vještini prevodioca da prepoznajemo semantičku i stilsku vrijednost i prenese je u italijanski jezik, odnosno o (ne)prevodivosti frazema.

U frazeološkoj građi koju smo analizirali glagolske poredbene frazeme su najbrojnija vrsta poredbenih frazema, kako u izvornom tako i u italijanskom tekstu. Osnovne sastavnice ovih struktura u bosanskom jeziku su glagol (element koji se poredi), poredbeni veznik *kao* i imenica ili imenska sintagma (element s kojim se poredi), a u njihovom italijanskom ekvivalentu se veza između glagola i imenice (ili imenske sintagme) uspostavlja upotrebom priloga *come* (bos. *kao, poput, nalik*). Za ovu je vrstu analize zanimljiv i primjer u kojem je umjesto imenice, kao trećeg elementa, u bosanskom jeziku upotrijebljen poimeničeni pridjev, kao i primjeri u kojima se nakon poredbenog veznika *kao* koriste strukture pridjev + imenica i imenica + prijedlog + imenica. Pridjevske poredbene frazeme su znatno manje zastupljene u odabranom korpusu. U ovim leksičkim strukturama element koji se poredi je pridjev, element s kojim se poredi je imenica, a veza između njih najčešće je realizirana upotrebom poredbenog veznika *kao*. Zapažali smo i nekoliko primjera poredbenih leksičkih struktura u kojima je odnos između elementa koji se poredi (pridjev) i elementa s kojim se vrši poređenje (imenica) ostvaren pomoću poredbenog prijedloga *poput* (npr. *taman poput uboja, izgubljen poput pahuljice*). Međutim, budući da su u pitanju slobodne kombinacije leksema sa komponentom *poput*, takve strukture nismo uvrstili u ovu analizu. Navedeni raspored leksema u obje kategorije poredbenih frazema u većini je slučajeva moguće identificirati i u italijanskom jeziku.

Analizom reprezentativnih primjera iz izvornog i ciljnog teksta ilustrirat ćemo neke od navedenih kombinacija sastavnica glagolskih i pridjevskih poredbenih frazeoloških konstrukcija kako bismo zaključili o njihovim karakteristikama. Registriranost analiziranih leksičkih konstrukcija provjeravat ćemo u rječničkoj građi bosanskog jezika, ponuđenoj u RBJ, te u onlajn rječničkoj građi italijanskog jezika, ponuđenoj u sljedećim rječnicima: *Vocabolario italiano Treccani*⁸, *Dizionario di italiano – la Repubblica*⁹ i *Dizionario italiano De Mauro*¹⁰. U ovu analizu svjesno nismo uključili frazeološke rječnike bosanskog i italijanskog jezika jer nam je cilj

8. U nastavku ćemo za onlajn izdanje jednojezičnog rječnika italijanskog jezika *Vocabolario italiano Treccani* koristiti skraćenicu VIT.
9. U nastavku ćemo za onlajn izdanje jednojezičnog rječnika italijanskog jezika *Dizionario di italiano – la Repubblica* koristiti skraćenicu DILR.
10. U nastavku ćemo za onlajn izdanje jednojezičnog rječnika italijanskog jezika *Dizionario italiano De Mauro* koristiti skraćenicu DIDM.

provjeriti jesu li i u kojoj mjeri ekstrahirane frazeme zabilježene u općim rječnicima polaznog i ciljnog jezika. Mišljenja smo da je u navedenim instrumentima istraživanja moguće naći valjane i primjerene podatke relevantne za predmet istraživanja, a to su poredbene frazeme i/ili njihove komponente za koje, u većini slučajeva, postoje detaljna objašnjenja o etimološkim i semantičkim karakteristikama.

ANALIZA POREDBENIH FRAZEMA IZ ANDRIĆEVE *PROKLETE AVLIJE* I NJIHOVIH ITALIJANSKIH EKVIVALENATA

Analizom su, zbog ograničenog prostora, obuhvaćene dvije kategorije poredbenih frazema: glagolske (pet primjera) i pridjevske (jedan primjer). Nesrazmjer u broju primjera koji pripadaju navedenim vrstama frazema objašnjavamo činjenicom da je upotreba glagolskih frazema u korpusu generalno dominantnija u odnosu na druge vrste.

Prokleta avlija sastoji se od niza povezanih priča u kojima se pojavljuju raznovrsni likovi kroz čija je pričanja predstavljen svakodnevni život onih koji su se našli u toj *avliji*, odnosno carigradskom zatvoru iz vremena Osmanskog carstva, zbog čega ovaj prostor ima posebnu simboliku te uglavnom negativnu konotaciju povezanu sa imperijalnom vladavinom. Opise likova i pripovijedanje Andrić je obogatio brojnim leksičkim konstrukcijama, odnosno semantičkim i stilskim sredstvima, među kojima su i poredbene frazeme.

Kako muškarci pričaju o svom iskustvu sa ženama Andrić predstavlja kroz žive razmjene mišljenja, a veoma često i oštre prepirke, u kojima sudionici s ushićenjem opisuju posebne emotivne reakcije koje kod njih izazivaju fizičke i karakterne osobine žena. Poredbenom frazedom iz narednog primjera ilustrirat ćemo način na koji je Andrić dao opis u kojem sagovornici kao da se nadmeću ko će što bolje predstaviti svoj odnos prema ženi.

(1)

PA: *Pazila me je kao oči u glavi. Tu što sam poživio četiri godine u svakom dobru!*
(str. 23)

LCDD: *Ero la pupilla del suo occhio. Come me la sono passata bene per quattro anni.* (str. 1300)

Optuženici vrijeme u Avliji provode uglavnom tako što jedni drugima pričaju o

svojim životnim iskustvima, a jedan od zanimljivih pripovjedača je Zaim koji govori o sebi, svojim putovanjima i iskustvima sa ženama. Prisutne naročito oduševljava svojom tipično “muškom” pričom o ženama u kojoj se hvali kako se ženio više puta i u svom pripovijedanju iznosi pozitivne i negativne karakteristike tih žena. S posebnim je zanosom govorio o imućnoj udovici koju je oženio i koja je bila veoma brižna prema njemu. Opis osjećaja ugodnosti koji je Zaim imao u društvu te žene Andrić naglašava frazeološkom konstrukcijom *paziti kao oči u glavi*. Kako bi kod prisutnih stvorio što vjerniju sliku o intenzitetu ljubaznosti kojom ga je obasipala tokom četiri godine zajedničkog života, što je kod njega stvaralo osjećaj sreće i zadovoljstva, Zaim je način na koji je to činila uporedio s pažnjom s kojom bi se čovjek trebao odnositi prema očima. Naime, oko je organ čula vida čija je struktura prilično složena i, budući da služi za primanje najvećeg broja informacija iz okoline (oko nam omogućava da primjećujemo, razaznajemo svjetlo, boje, oblike, udaljenosti), njegova funkcija u životu svakog čovjeka je od izuzetnog značaja. Upravo zbog takve strukturalne i funkcionalne kompleksnosti i važnosti, potrebno je voditi veliku brigu o očima kako bi bile zdrave i nesmetano obavljale svoju funkciju. Glagol *paziti* je nosiva sastavnica navedene frazeme, tako da je možemo svrstati u kategoriju glagolskih poredbenih frazema. Poredbenim veznikom *kao* uspostavljen je odnos između glagola i elementa s kojim se realizira poređenje, a to je sintagma gdje su somatizmi *oči* i *glava* povezani prijedlogom *u*. S obzirom na frekventnu upotrebu i registriranost u rječnicima, poredbenu frazemu *paziti kao oči u glavi*¹¹ možemo shvatiti kao ustaljenu frazemu. Njena konotativna semantička vrijednost koja je najčešće navedena u rječnicima odnosi se na isticanje najvećeg stepena pažnje i opreza s kojim se postupa prema kome ili čemu, kao npr. „voditi računa o kome iznad svega, u najvećoj mogućoj mjeri” (RBJ: 315). Italijanski ekvivalent *essere la pupilla del suo occhio* je konstrukcija čije su sastavnice glagol *essere* (bos. *biti*) i sintagma u kojoj je između somatizama *pupilla* (bos. *zjenica*) i *occhio* (bos. *oko*), koji je određen prisvojnim pridjevom *suo* (bos. *njegov/njen*), odnos izražen padežnim prijedlogom *del* kako bi se označio genitivni oblik. Preneseno značenje ovako formirane leksičke konstrukcije (bos. *biti zjenica čijeg oka*) koristi se kada se želi istaknuti da je neko/nešto od velike važnosti – u analiziranom primjeru Zaim sebe predstavlja kao zjenicu oka žene koja ga voli i brine o njemu. Očigledno je da odnos između elementa koji se poredi (glagol *essere*) i elementa s kojim se poredi (sintagma *la pupilla del suo occhio*) nije uspostavljen prilogom *come*, što je karakteristično

---

11. U konsultiranom rječniku bosanskog jezika registrirana je i varijanta *voljeti kao oko/oči u glavi* (RBJ: 315) koja ima isto značenje.

za strukturu poredbene frazeme. Međutim, ako analiziramo njeno značenje, zaključujemo da ima poredbenu funkciju, odnosno koristi se kada se želi naglasiti postojanje pažnje prema nekome/nečemu, i to onakve kakva se ima prema nekome/nečemu ko/što ima dragocjenu važnost u čijem životu, prema kome/čemu se ophodi s izuzetnom pažnjom. Ako posmatramo kontekst, shvatamo da se stepen pažnje koju imućna udovica poklanja Zaimu poredi sa stepenom brige sa kojom bi se trebalo odnositi prema dijelu organa čula vida od veoma velike važnosti za svako živo biće, tačnije prema zjenici oka, a to je „otvor na dužici kroz koji svjetlost prodire u unutrašnjost oka” (RBJ: 1524), zahvaljujući čemu je moguće reagirati osjetilom vida, odnosno imati sposobnost vida. Bez obzira na činjenicu da u italijanskoj konstrukciji nedostaje prilog *come*, kao sastavnica pomoću koje se obično ostvaruje poređenje, možemo je shvatiti kao vrstu poredbene frazeme. Dakle, iako se izvorna i italijanska frazema formalno razlikuju, možemo ustanoviti da je prevodilac prepoznao poruku iz izvornog teksta, odnosno upotrijebljenu frazeološku univerzaliju, i odgovarajućim leksičkim elementima ju prenio u ciljni tekst i takvim je prevodilačkim rješenjem ostvarena djelimična ekvivalencija. Zanimljivo je istaknuti da postoji registriran b/h/s ekvivalent analizirane italijanske frazeme čiji su struktura i značenje gotovo identični. Taj je ekvivalent moguće prepoznati u konstrukciji „ti si zjenica oka moga”¹² (isto) i djelimično u konstrukciji „čuvati kao zjenicu oka”¹³. (Isto 146), u kojima se *zjenica oka* shvata kao nešto što je veoma drago i važno.

Posebno mjesto u romanu ima priča o braći Džemu i Bajazitu u kojoj se isprepliću pozitivno i negativno, tragično i uspješno. Kako bi privukao pažnju čitaoca, Andrić je, osim predstavljanja prilično detaljne relevantne historiografske građe, uveo Ćamilov lik koji, zanesen nesretnom sudbinom nesuđenog sultana, prisutnima u Avliji priča o Džem sultanu. U tim je pričama moguće prepoznati brojna semantičko-stilska sredstva, a narednim ćemo primjerom ilustrirati upotrebu poredbene frazeme iz kategorije onih koje se odnose na čovjeka, odnosno na opis njegovog izgleda, načina držanja tijela, ponašanje.

(2)

PA: */.../ sa koje su svi, od kardinala do konjušara, netremice posmatrali stasitog čoveka sa belim, zlatom izvezenim visokim kaukom na glavi, kako izdvojen, na tri koraka ispred svoje pratnje stoji kao kip.* (str. 69)

LCDD: */.../ sulla quale tutti, dai cardinali agli scudieri, guardavano fissi*

---

12. U ovoj je konstrukciji glagol *biti* (*biti zjenica čijeg oka*) ekvivalent glagola *essere* iz italijanske frazeme *essere la pupilla del suo occhio*.

13. I ova konstrukcija sadrži sintagmu *zjenica oka*, ali je umjesto glagola *biti* upotrijebljen *čuvati* (*paziti*).

quell'uomo di bella statura, con un alto turbante intessuto d'oro, quasi isolato, a tre passi dal suo seguito, immobile come una statua. (str. 1360–1361)

Kod predstavljanja detalja Džemovog hapšenja osvrnut ćemo se na dio u kojem se opisuje fizički izgled sultana, odjeća koju ima na sebi te naročito način držanja njegovog tijela. Naime, dok ga odvede u zatočeništvo, Džem se u jednom trenutku izdvojio od ljudi koji su zaduženi da budu u njegovoj pratnji i neko je vrijeme stajao nepomično, a Andrić takvo držanje tijela poredi sa izgledom kipa. Budući da je kip (kojim se predstavlja ljudski ili životinjski lik) obično izrađen od nekog čvrstog materijala, jasno je da nije moguće pomjeranje bilo kojeg dijela tijela na njemu. Upotrebom poredbene frazeme *stajati kao kip* naglašena je činjenica da Džem sultan potpuno mirno, bez ijednog pokreta prihvata čin odvođenja u zatočeništvo. Frazema se sastoji od glagola (*stajati*), poredbenog veznika *kao* i imenice (*kip*) i prepoznajemo ju kao glagolsku poredbenu frazemu. U ovom je obliku registrirana u RBJ gdje se navode sljedeća značenja: *stajati ukočeno, ne pomjerajući se* (RBJ: 501). Navedena je konstrukcija u kategoriji frazeoloških univerzalija i u njenom italijanskom ekvivalentu *immobile come una statua*, koji nudi Costantini, element s kojim se poredi je također imenica (*statua*, bos. *kip*), ali je, vjerovatno iz stilskih razloga, izostavljen glagol, odnosno prisutan je samo dio imenskog predikata – *immobile* (bos. *nepokretan, nepomičan*), a podrazumijeva se da bi mu mogao prethoditi glagol *stare* (bos. *biti, stajati*). Italijanski ekvivalent izvorne frazeološke univerzalije registriran je i u konsultiranom rječniku, a zanimljivo je da se, osim nepomičnosti i ukočenosti, kao značenje navodi i „posebno svečano i veličanstveno držanje” (VIT), što naročito odgovara kontekstu u kojem je ova leksička konstrukcija upotrijebljena u analiziranom korpusu. Dakle, iako se radi o eliptičnoj formi, značenjski je potpuno ekvivalentna izvornoj konstrukciji.

Priča o Latifagi, zvanom Karadžoz, upravniku „čudne i strašne ustanove” (PA: 26), kako Andrić opisuje *prokletu avliju*, nudi prilično detaljan opis Karadžozovog lika. Karadžoz je „i svojim izgledom i svima svojim osobinama” (Isto) istinsko oličenje Avlije, zatvora u kojem se, podržan vladajućim sistemom, izuzetno dobro snalazi i vlada prostorom. Na veoma grub i ironičan način obraća se ljudima koji su završili u zatvoru, svoje ponašanje i komunikaciju s njima prilagođava vrsti razloga zbog kojih su se našli u avliji i svaku priliku koristi da verbalno isprovocira svakog od njih i nametne im stav da su svi krivi, odnosno da u Avliji nema nevinih. Nadimak koji mu daje Andrić sasvim mu dobro pristaje s obzirom na činjenicu da je Karadžoz zapravo groteskna ličnost turskog pozorišta sjena, a upravnik Latifaga je glavni lik Avlije

u kojoj, poput pozorišnog glumca, masku, koju u komunikaciji stavlja na lice, prilagođava određenoj situaciji. Odabrali smo dvije takve situacije iz kojih izdvajamo primjere upotrebe poredbenih frazema.

(3)

PA: *Kupi prnje i da te moje oči više ne vide, jer ću narediti da te **prebiju kao mačku**.* (str. 32)

LCDD: *Raccatta i tuoi stracci e che i miei occhi non ti vedano mai più, altrimenti ti faccio **bastonare di santa ragione**.* (str. 1312)

U trenutku kada, uz čuđenje i nevjericu prisutnih, odluči pustiti iz zatvora jednog od zatvorenika, Karadžoz mu saopštava da što prije uzme svoje stvari i napusti Avliju, a kako bi svoj nastup učinio što teatralnijim, prijeti da će, u suprotnom, obavezati svoje podređene da mu jakim udarcima nanesu izuzetno veliku bol. Semantičko-stilska atraktivnost opisa aktivnosti nanošenja boli postignuta je upotrebom frazeme **prebiti (koga) kao mačku**, što je istovremeno upravo onaj intenzitet prijete koje odgovarao Karadžozu za jedan takav nastup. Ovom se frazedom ističe tjelesno zlostavljanje, i to onakvo kakvo je moguće prepoznati kada čovjek na okrutan način postupi prema životinjama. Frazeme sa zoonimskom sastavnicom najčešće se „temelje na univerzalnim iskustvima o izgledu i ponašanju životinja i na stereotipima o njima kojima se obično pripisuju ljudske karakteristike” (Turk i Spicijarić Paškvan 2021: 454). Dakle, ovom se frazedom želi istaknuti da će se prema zatvoreniku postupiti veoma grubo, a cilj upotrebe zoonimske sastavnice *mačka*¹⁴ jeste da se ukaže na činjenicu da će se u toj aktivnosti lošeg postupanja, gdje se pravi poređenje sa životinjom, zatvorenik osjećati upravo kao mačka nakon što je okrutno i nemilosrdno istučena. Analizirana je frazema u kategoriji glagolskih poredbenih frazema jer su joj sastavnice glagol *prebiti*, poredbeni veznik *kao* i imenica *mačka*. Njenu aplikativnu vrijednost potvrđuje registriranost u RBJ, a ponuđena su sljedeća značenja: *jako pretući, prebiti, istući* (RBJ: 616); *jako, krvnički istući, izudarati* (Isto 1000). Italijanska leksička konstrukcija ***bastonare di santa ragione***, koju Costantini nudi kao prevodni ekvivalent, nije poredbena frazema niti sadrži zoonimsku sastavnicu. Ova je konstrukcija u kategoriji frazema i sastoji se od glagola *bastonare*

14. U konsultiranom rječniku i istraživanjima koja tretiraju pitanja iz oblasti frazeologije registrirane su i druge poredbene frazeme karakteristične za razgovorni jezik čije je značenje slično ili isto iako imaju druge nosive zoonimske sastavnice, kao npr.: *istučiti/isprebijati/izmlatiti/ubiti kao psa* (RBJ: 880) i *istučiti/tučiti (namlatiti/mlatiti) koga kao vola u kupusu* (Fink-Arsovski 2002: 14).

(bos. *udariti*) i sintagme *di santa ragione*, čija su izvorna značenja *giustamente* (DMDCS), bos. *na pravi način; ispravno, pošteno*,¹⁵ ili *secondo un sacrosanto diritto* (DILR), bos. *prema svetom pravu*, odnosno pravu koje se mora poštovati. Kao sinonim ovoj sintagmi navodi se i prilog *abbondantemente* (isto), bos. *obilno*, kao i priloški izrazi *in grande quantità* (isto), bos. *u velikoj količini*, i *con violenza, con forza* (DIDM), bos. *nasilno, jako*, što, također, opravdava njenu upotrebu u datom kontekstu. Dakle, konstrukcijom *bastonare di santa ragione*, ali i njoj sličnim koje su prikazane u konsultiranim rječnicima, npr. *picchiare sodo, con energia* (VIT); *darsele di santa ragione* (Isto); *prendersele di santa ragione* (DIDM), iskazuje se aktivnost nasilnog ponašanja udaranjem nekoga kako bi ga se kaznilo, s tim da se podrazumijeva da je “razlog” (ital. *ragione*) za takvu vrstu kažnjavanja “svet” (ital. *santa*), odnosno ispravan i opravdan, što znači da je kazna primjerena zlu koje je kažnjeni počinio. Ovakva analiza navodi na zaključak da, bez obzira na različitosti u strukturi, italijanski ekvivalent ima istu značenjsku i upotrebnu vrijednost kao izvorna frazema.

(4)

PA: *Karađoz je vazda zazirao od političkih okrivljenika /.../ zaobilazio ih je kao okužene /.../* (str. 52)

LCDD: *Karagöz aveva sempre provato avversione per i detenuti imputati di reati politici /.../ li evitava come appestati /.../* (str. 1338–1339)

Iako se Karađoz nastojao predstaviti drugima kao neko ko nepokolebljivo vlada prostorom i ljudima, bilo je i situacija u kojima ta njegova težnja nije mogla doći do izražaja. Budući da je i sam u mladosti dolazio u sukob sa zakonom, bio je svjestan djelovanja državnog aparata i ljudi iz političkog miljea. Zbog toga je osjećao snažnu dozu psihičkog opterećenja u kontaktu sa političkim okrivljenicima koji su završili u Proketoj avliji. Za njega su to bili nepoželjni “stanovnici” Avlije i veoma je teško podnosio njihovo prisustvo. Odbojnost koju je osjećao prema toj vrsti zatvorenika bila je tako intenzivna, da je izbjegavao svaki kontakt s njima. Svjesno izbjegavanje te vrste zatvorenika Andrić poredi sa nastojanjem da se ne ostvari bilo kakav kontakt sa ljudima koji imaju neku zaraznu bolest jer su, kao takvi, opasni za ostale, odnosno mogući su prenosnici klice te bolesti. Slikovitost takvog opisa postignuta je upotrebom modificirane autorske frazeme *zaobilaziti (koga) kao okužene*, gdje je

15. Nekada se pridjev *santo* (bos. *svet*) koristio kao sinonim pridjeva *giusto* (bos. *ispravan, opravdan, legitiman*).

sastavnica *okuženi* element s kojim se poredi politički zatvorenici, čime je istaknuto da se Karađoz nastojao držati dalje od te vrste zatvorenika kao od bolesnika koji boluju od bolesti koja se kontaktom lako i brzo prenosi na druge. Za razliku od prethodno analiziranih, strukturu ovog glagolskog poredbenog leksičkog spoja, osim glagola (*zaobilaziti*) i poredbenog veznika *kao*, čini poimeničeni glagolski pridjev *okužen*, koji je nastao od glagolskog pridjeva trpnog glagola *okužiti*, te ima sve osobine imenice kojom se označava osoba u čiji je organizam prodrla zarazna bolest, odnosno osoba koja ima štetno i opasno djelovanje na druge. U konsultiranom rječniku nije registrirana ova slobodna kombinacija riječi, ali su registrirana značenja njenih sastavnica. Kao preneseno značenje svršenog glagola *zaobići* navodi se „izbjeci kakvu nepriliku ili neugodnost” (RBJ: 1492). Glagolski pridjev *okužen* nastao je od glagola *okužiti*, sa osnovnim značenjem „izložiti kakvoj zarazi, zaraziti” (isto 822), dok je preneseno značenje „ispuniti štetnim idejama, zamislama i sl.” (isto). Ova se leksema obično koristi u razgovornom jeziku kako bi se označila osoba koja je u neodređenom smislu zaražena ili zagađena čime, zahvaćena nečim lošim (bolestima, bakterijama, lošim idejama i sl.).

Costantini potpuno razumije ovaj Andrićev opis i vjerno ga prenosi u italijanski jezik upotrebom glagolskog izraza *evitare (qualcuno) come appestati*, koji se strukturalno podudara sa poredbenim izrazom iz izvornog teksta. U jednojezičnom rječniku italijanskog jezika *Il Devoto – Oli Vocabolario della lingua italiana 2014* je pored sintagme *malato di peste* (Devoto i Oli: 166), bos. *zaražen kugom*, navedena konstrukcija *scansare uno come un appestato* za koju je ponuđen i njen sinonim – *evitare di proposito e con ogni mezzo*, bos. *izbjegavati namjerno i svim sredstvima*, što u potpunosti odgovara značenju konstrukcije za koju se prevodilac opredijelio. Dakle, i u italijanskom glagolskom izrazu se, osim glagola (*evitare*, bos. *izbjeci, izbjegavati*) i priloga *come* (bos. *kao*), kao sastavnica nalazi poimeničeni glagolski pridjev (*appestato*, od glagola *appestare*, bos. *zaraziti kugom ili nekom drugom zaraznom bolesti*; *appestato* je particip prošli glagola *appestare* i u ovom je spoju upotrebljen poimeničeni oblik). Ovom je leksičkom konstrukcijom u italijanskom prevodu postignut isti značenjski efekt, odnosno italijanskom čitaocu je jasno da Karađoz svim silama bježi od svega što je opasno i zarazno, a to su za njega politički optuženici koji su završili u Proklesoj avliji.

Ako analiziramo etimologiju sastavnica *okužen* i *appestato*, zaključujemo da su derivirane od imenica *kuga* i *peste* (bos. *kuga*). Denotativno značenje odnosi se na tešku zaraznu bolest koja je u prošlosti bila epidemijskog karaktera jer je izazivala „masovno umiranje ljudi i životinja, dok je danas uglavnom iskorijenjena” (RBJ: 566).

Budući da su ove imenice sastavni dio slobodnih spojeva leksema, prepoznamo njihovu konotativnu semantičku vrijednost kojom se označava općenito ono što se smatra opasnim, štetnim, a pejorativno značenje, koje smo identificirali u našem primjeru, odnosi se na osobu koja je „izuzetno zla, opaka” (isto), spremna nanijeti nekome zlo i koju bi, prema tome, trebalo izbjegavati. U RBJ registrirane su sljedeće frazeološke varijante sa sastavnicom *kuga*: *bježati (od koga, od čega) kao od kuge, bojati se (koga, čega) kao kuge* (isto), što znači “izbjegavati (koga, šta) na svaki način” (isto), i to nas navodi na zaključak da je analizirana izvorna autorska frazema nastala kombiniranjem postojećih, obično zabilježenih u rječnicima. Što se tiče italijanskih ekvivalenata sa sastavnicom *peste*, u konsultiranim rječnicima registrirane su konstrukcije *non avrà mica la peste; non ci sarà mica la peste* (VIT) i *fuggire qcn. o qcs. come la peste* (DIDM), čije značenje može biti hiperbolično ili šaljivo i služi da se označi „izrazito snažna nevoljkost i odbojnost prema uspostavljanju kontakta s ljudima ili situacijama koji izazivaju zabrinutost ili nelagodu” (DIDM), što je blisko značenju analiziranih leksičkih struktura iz korpusa. Dakle, preneseno značenje imenice *peste* odnosi se na negativne pojave općenito, na sve što može biti štetno s društvenog i moralnog aspekta, ali odnosi se i na ljude (u rječnicima stoji da se najčešće misli na djecu) koji zbog karakternih osobina i ponašanja mogu biti smetnja drugima, nepodnošljivi su i zbog toga bi ih trebalo izbjegavati (upor. VIT).

Među zatvoreniciima je bilo i onih koji su kao nevini završili u Prokletoj avliji. Jedan od njih je fra Petar kojeg Andrić predstavlja kao staloženog, opreznog i inteligentnog čovjeka koji lako ostvaruje kontakt s ostalima i rado učestvuje u razgovorima. Zanimljive su i priče iz vremena njegovog boravka u Avliji iz kojih ćemo izdvojiti naredni primjer upotrebe poredbene leksičke konstrukcije.

(5)

PA: *To je čovek nevin kao jagnje, a ti se bez potrebe plašiš i sumnjičiš ljude.* (str. 53)

LCDD: *Quello è innocente come un agnellino, e tu ti affanni a temere e a sospettare senza nessun motivo.* (str. 1340)

Fra Petrovu pribranost, mudrost, bistrinu duha i sposobnost razumijevanja i lakog snalaženja u svakoj prilici uočavamo i u jednoj od brojnih razmjena mišljenja koju ostvaruje sa Haimom, zatvorenikom koji komunicira samo sa fra Petrom jer jedino u njega ima povjerenja. Naime, preplašeni Haim koristi svaku priliku da upozori fra Petra na opreznost jer smatra da među optuženiciima ima špijuna i da ih treba iz-

bjegavati. Kada u jednom od takvih razgovora Haim svom sagovorniku saopćava svoje sumnje i nastoji ga uvjeriti na moguće opasne i neprijatne situacije, fra Petar, kojeg su životno iskustvo i boravak u Avliji naučili da lako prepoznaje karakter i moralne kvalitete ljudi oko sebe, stišava izuzetno izraženu Haimovu uznemirenost objašnjavajući mu da čovjek u kojeg sumnja nema loše namjere te da je i on nedužan završio u Avliji. Snažna ekspresivnost opisa postignuta je upotrebom leksičke konstrukcije (*biti nevin kao jagnje*) pomoću koje fra Petar, kako bi bio što uvjerljiviji, “sumnjivog” zatvorenika poredi sa jagnjetom, malom domaćom životinjom koja nije opasna i obično ne nanosi zlo drugima. Konstrukcija se sastoji od pridjeva *nevin* i zoonima *jagnje*, a odnos između ovih elemenata ostvaren je poredbenim veznikom *kao*. Budući da je jedna od sastavnica pridjev, analizirana struktura je u kategoriji pridjevskih poredbenih frazema. Riječ je o modificiranoj autorskoj strukturi koja u RBJ nije registrirana kao frazema, ali je zabilježena konotativna semantička vrijednost zoonimske sastavnice *ja(g)nje* koja se koristi u slučaju kada se želi opisati osoba koja je „nježna, mila, krotka, blaga” (RBJ: 457). Osim toga, neka od ciljanih istraživanja na planu frazeologije rezultirala su prepoznavanjem frazema koje su strukturom i značenjem bliske ovoj, a to su npr. *miran kao janje* (Ribarova i Vidović Bolt 2009: 164) i *krotak kao janje* (isto 165). Međutim, bez obzira na ovu djelimičnu registriranost prenesenog značenja, navedenu leksičku strukturu možemo smatrati poredbenom frazomom (dokaz za to je i raspored njenih sastavnih dijelova) zbog činjenice da su uspješno istaknute sličnosti između opisa stanja nedužnog čovjeka i stanja male i bezazlene životinje (osobina životinje, koja joj je pripisana u Bibliji, iskorištena je u opisu čovjeka istih osobina), kao i zbog činjenice da ovako formirana leksička jedinica ima široku upotrebnu vrijednost u razgovornom jeziku. Prevodilac je shvatio smisao Andrićeve ideje utvrđivanja sličnosti između osobina čovjeka i životinje, tako da konstrukciju (*essere innocente come un agnellino*) možemo smatrati sasvim prikladnim rješenjem. Komponente od kojih je sastavljena su pridjev *innocente* (bos. *nevin*), prilog *come* i imenica *agnellino* (bos. *malo janje*), tako da je i strukturalno i značenjski usklađena sa onom iz izvornog teksta. S ciljem postizanja intenzivnijeg stilskog efekta Costantini koristi deminutiv imenice *agnello* (bos. *janje*) i to je jedina bitna razlika između izvorne i italijanske strukture koja nikako ne narušava značenje izraza u cijelosti i njegovu upotrebnu vrijednost. U konsultiranim italijanskim rječnicima nije registrirana leksička struktura u ovoj formi, ali postoje sljedeće varijacije: *essere, sembrare un agnello* (DILR), bos. *biti, izgledati kao janje; sembrare un agnello* (VIT), bos. *izgledati kao janje, biti poput janjeta; mite come un agnello* (isto), bos. *blag kao janje; tenero come un agnello* (isto), bos. *nježan kao*

janje i sl.. Za navedene bi konstrukcije preneseno značenje bilo ostavljati dojam blage, pokorne, nevine osobe, što je dosta slično značenju analizirane frazeme, tako da ju možemo svrstati u kategoriju poredbenih frazema.

Autorice Ribarova i Vidović Bolt su, ispitujući karakteristike biblijskih zoonimskih frazema, ustanovile da se „biblijska simbolika životinja prenosi (se) i na frazeološku razinu“ (2009: 163). Što se tiče simbolike lekseme *janje*, odnosno konvencionalnog znanja o obilježjima ovog mladunčeta, možemo zaključiti da je to životinja koja se obično posmatra kao simbol nevinosti i, kao takva, „u Novom Zavjetu je simbol Isusa Hrista nevino žrtvovanog za spasenje ljudi, a u Evandjelju po Ivanu istaknuto je kao *Božije janje koje svijet spašava od grijeha*“ (VIT). Janje je „simbol nevinosti, jednostavnosti i blagosti“, zbog čega „se prinosi kao žrtva“ (DMDCS).

I narednim primjerom, koji se odnosi na lik fra Petra, ilustrirat ćemo formalne, semantičke i stilske karakteristike upotrebe poredbenih leksičkih konstrukcija.

(6)

PA: *Na kraju te staze tanka pruga prtine širi se u nepravilan krug, a sneg oko nje ima rumenu boju raskvašene ilovače, i sve to izgleda kao sveža rana u opštoj belini koja se proteže do unedogled /.../ (str. 17)*

LCDD: *La sottile striscia alla fine si allarga in un cerchio irregolare e la neve attorno ha il colore vermiglio dell'argilla bagnata, come una ferita fresca nel biancore diffuso che si estende all'infinito /.../ (str. 1292)*

U uvodnom dijelu romana, prije nego što predstavi prostor Avlije, centralne pozornice romana na kojoj će se odvijati/pripovijedati zanimljive priče, nalazi se opis groblja na kojem je sahranjen fra Petar, pripovjedač kojemu Andrić daje posebno mjesto i spominjanjem čijeg imena simbolično započinje ali i završava roman. Prikazom atmosfere na groblju dominira snježni pokrivač od čije visine je gotovo nemoguće vidjeti obilježja na grobovima. Jedino što se razaznaje je uska stazica napravljena prije kratkog vremena u dubokom snijegu kako bi se mogla obaviti sahrana fra Petra. U tom je opisu Andrić posebno naglasio izgled prostora oko te stazice gdje se ugaženi snijeg pomiješao s raskvašenom ilovačom poprimivši tako crvenkastu boju. Takva slika izdvaja se iz sklada bjeline snijega koja vlada prostorom, a mjesto gdje je snijeg promijenio boju zbog raskvašene ilovače izgledom podsjeća na ranu. Kako bi prikaz narušene bjeline snježnog pokrivača učinio što slikovitijim,

Andrić koristi leksičku strukturu *izgledati kao sveža rana*, poređenje kojim je postignut izuzetno snažan efekt. Iako je i u ovom slučaju upotrijebljena slobodna kombinacija riječi sa komponentom *kao*, a ne poredbena frazeološka konstrukcija, ipak smo i ovaj primjer odlučili uvrstiti u analizu s obzirom na činjenicu da su u konsultiranim rječnicima prisutne leksičke konstrukcije (frazeološke varijante) sa sastavnicom *rana* i njenim italijanskim ekvivalentom *ferita*. Upotrebom navedene konstrukcije Andrić je htio prenijeti dvije značenjski prilično bliske poruke. Sa jedne strane, čitalac shvata da mjesto na groblju koje se opisuje izgleda kako obično izgleda dio tkiva na tijelu gdje se nalazi ozljeda u bliskoj prošlosti izazvana djelovanjem vanjske sile. Budući da je riječ o svježije nanesej povredi, ozlijeđeno tkivo obično je bolno i umrljano krvlju. Sa druge strane, realiziranim poređenjem tu je “živu ranu” moguće shvatiti kao nešto što je veoma bolno, odnosno ono što izaziva bolan duševni osjećaj, a to je u ovom slučaju tuga zbog fra Petrove smrti. Analizirana se konstrukcija sastoji od glagola (*izgledati*) i imenske sintagme čije su komponente pridjev (*živa*) i imenica (*rana*), a veza između ovih sastavnica ostvarena je poredbenim veznikom *kao*. U RBJ je moguće pronaći djelimičnu registriranost slobodnih i frazeoloških konstrukcija u čijem je sastavu leksema *rana*. Izdvojiti ćemo vezani spoj riječi *živa rana* za koji je, osim denotativnog značenja – „rana koja nikako ne zacjeljuje” (RBJ: 1104), zabilježeno i njegovo konotativno značenje – „ono što je za koga naročito bolno, na šta je ko posebno osjetljiv” (isto) i „neprolazna, velika bol” (isto: 1543). Navedena konotativna semantička vrijednost podudara se sa značenjem poruke koju Andrić šalje posredstvom konstrukcije *izgledati kao živa rana*. Njen je italijanski ekvivalent *come una ferita fresca* strukturalno i značenjski prikladan, što znači da je prevodilac spojem odgovarajućih leksičkih elemenata uspio poruku izvornog teksta prenijeti u ciljnu. Bitna razlika između izvorne i italijanske strukture je u tome što se italijanska sastoji samo od imenske sintagme *una ferita fresca*, čije su komponente imenica *ferita* (bos. *rana*) i pridjev *fresca* (bos. *svježa*) koje su uvedene prilogom *come*. Dakle, za razliku od izvornog teksta, gdje je dio složene rečenice u kojem se koristi poredbena slobodna kombinacija riječi *izgledati kao sveža rana* izražen koordiniranom rečenicom čiji je predikat eksplicitno predstavljen, u ciljnom je tekstu dio opisa u kojem se koristi poredbena leksička struktura *come una ferita fresca* predstavljen eliptičnom rečenicom, odnosno u prevodu je izostavljen glagol koji bi obavljao funkciju predikata, a mogao bi biti glagol *sembrare* (bos. *izgledati*). Ova vrsta odstupanja od izvornog teksta je prihvatljiva zbog toga što nikako ne narušava strukturu i značenje cijelog iskaza. I italijanski ekvivalent, s obzirom na njegove sastavne elemente, možemo prepoznati kao slobodnu kombinaciju riječi pomoću koje

se vrši poređenje. Djelimičnu registriranost ovakvog spoja leksema pronalazimo u konsultiranim rječnicima. Figurativno značenje strukture *una ferita ancora aperta* (DIDM), bos. *još uvijek otvorena rana*, koristi se da se označi „bol, duboka tuga, još uvijek živa bol” (isto). Strukturom *avere aperta una ferita* (DILR), bos. *imati otvorenu ranu*, označava se „bol, duševna patnja” (isto). Sličnu značenjsku i upotrebnu vrijednost imaju i sintagme *una crudele ferita* (VIT), bos. *okrutna rana*, i *una ferita aperta nel cuore* (isto), bos. *otvorena rana u srcu*. Ove se konstrukcije metaforički koriste kako bi se izrazila „duševna bol, teška rana koju u duši stvara ono što duboko pogađa ili uznemirava” (isto).

ZAKLJUČAK

Na temelju analize nekoliko reprezentativnih primjera poredbenih frazema jasno se uočava strukturalna i značenjska vrijednost posebne vrste leksičkih elemenata čijom se upotrebom ističe očitovanje misli ili osjećaja, odnosno opis ljudi i situacija predstavljenih u Andrićevoj *Prokletoj avliji*. S obzirom na broj elemenata od kojih se sastoje u ovom smo istraživanju ispitivali trodijelne frazeološke konstrukcije. Iz te smo kategorije izdvojili dvije grupe, i to: glagolske konstrukcije, gdje je odnos između glagola i imenice (*paziti kao oči u glavi, stajati kao kip, prebiti kao mačku, zaobilaziti kao okužene*) ili glagola i imenske sintagme (*izgledati kao sveža rana*) ostvaren poredbenim veznikom *kao*, te jedan primjer pridjevske konstrukcije, gdje je upotrebom istog poredbenog veznika (*kao*) postignut odnos između pridjeva i imenice (*nevin kao jagnje*). S obzirom na upotrebu navedenih poredbenih leksičkih izraza i njihovu registriranost u konsultiranim rječnicima, primjećujemo da je u većini slučajeva zabilježena djelimična semantička vrijednost koja se odnosi na značenje sastavnica ovih izraza. U skladu s navedenim, možemo ustanoviti da je riječ o tzv. autorskim frazemama, čija je upotrebna i značenjska vrijednost karakteristična za određenog autora i njegovo književno stvaralaštvo. Osim toga, prepoznali smo i upotrebu ustaljenih frazeoloških konstrukcija i slobodnih kombinacija riječi, koje su naročito svojstvene za razgovorni jezik, odnosno dijaloške situacije. Rezultat kontrastiranja izvornih leksičkih izraza i njihovih italijanskih ekvivalenata jeste konstatacija da se u velikom broju slučajeva podudaraju gramatičke kategorije sastavnica takvih konstrukcija i u polaznom i u ciljnom tekstu, što znači da se radi o formalno i semantički gotovo identičnim leksičkim izrazima. Dakle, i italijanske poredbene leksičke strukture prepoznali smo kao glagolske, gdje je prilogom *come*

(bos. *kao*) ostvaren odnos između glagola i imenice (*/stare/ immobile come una statua, evitare come apestati*) i glagola i imenske sintagme (*/sembrare/ come una ferita fresca*), te kao pridjevsku, gdje se, također posredstvom priloga *come*, realizira poređenje između pridjeva i imenice (*innocente come un agnellino*). Zanimljivo je da je kao italijanske ekvivalente leksičkih konstrukcija *paziti kao oči u glavi* i *prebiti kao mačku* prevodilac ponudio frazeme *essere la pupilla dell'occhio di qualcuno* i *bastonare di santa ragione* i to su jedini izuzeci među analiziranim primjerima. Naime, u ova dva slučaja ne postoji potpuna podudarnost između gramatičkih kategorija konstituenata izvorne i italijanske frazeme (poklapanje je postignuto samo kada je riječ o prvom elementu frazema *prebiti kao mačku* i *bastonare di santa ragione*, odnosno upotrebi glagola *prebiti/bastonare*, dok u drugoj konstrukciji ne postoji usklađenost kada je riječ o značenju upotrijebljenog glagola, *paziti/essere*), tako da italijanske konstrukcije prema formi ne možemo svrstati u kategoriju poredbenih frazema, ali je, uprkos navedenom, u potpunosti zadovoljena semantička vrijednost i slikovito je prenesena poruka iz izvornog teksta.

Smatramo da su konsultirani opći rječnici polaznog i ciljnog jezika bili kvalitetni instrumenti istraživanja u kojima smo uspjeli naći odgovarajuće podatke relevantne za predmet analize, odnosno objašnjenja o etimološkim i semantičkim karakteristikama poredbenih frazema i slobodnih kombinacija leksema i/ili sastavnih komponenata takvih konstrukcija. Strukturalna, značenjska i upotrebnost vrijednost svih analiziranih leksičkih konstrukcija uglavnom se podudaraju, a to se naročito odnosi na njihovu ekspresivnu i konotativnu značenjsku vrijednost. U većini slučajeva imamo potvrdu potpune i djelimične ekvivalencije, što govori o vještini prevodioca da ponudi adekvatan prevod, odnosno da prepozna značenje i upotrebu poredbenih frazema i slobodnih kombinacija leksema sa sastavnicom *kao* u jednoj kulturi i prikladnim ga odabirom leksičkih, semantičkih i stilskih sredstava prenese u drugu. Dakle, možemo ustanoviti da je moguće identificirati brojne sličnosti između bosanske i italijanske poredbene frazeologije, odnosno sintaksičko-semantičkih cjelina pomoću kojih se označava njihova konotativna semantička vrijednost.

IZVORI

1. Andrić, Ivo (1985), *Prokleta Avlija. Most na Žepi*, Svjetlost, Sarajevo
2. Andrić, Ivo (2001), *Romanzi e racconti (La Corte del diavolo)*, traduzione di Lionello Costantini, Mondadori, Milano

RJEČNICI

1. Devoto, Giacomo, Gian Carlo Oli (2013), *Il Devoto – Oli Vocabolario della lingua italiana 2014*, Mondadori Education S.p.A., Milano
2. Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

Onlajn izdanja rječnika italijanskog jezika

1. *Dizionario dei modi di dire Corriere della Sera*, dostupno na: <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire> (januar–oktobar 2023)
2. *Dizionario di italiano – la Repubblica*, dostupno na: <https://dizionari.repubblica.it/italiano> (januar–oktobar 2023)
3. *Dizionario italiano De Mauro*, dostupno na: <https://dizionario.internazionale.it> (januar–oktobar 2023)
4. *Vocabolario italiano Treccani*, dostupno na: <https://www.treccani.it/vocabolario> (januar–oktobar 2023)

LITERATURA

1. Bralić, Snježana (2011), "Sulla motivazione e sulla grammatica dei modi di dire in italiano", *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br. 4, 171–183.
2. Casadei, Federica (1995), "Per una definizione di 'espressione idiomatica' e una tipologia dell'idiomatico in italiano", *Lingua e stile*, 30(2), 335–358.
3. Ferron, Isabella (2020), "Fraseologismi in ottica plurilingue e contrastiva. I fraseologismi contenenti nomi di animali in italiano, inglese e tedesco", *Phrasis*, 303–313.
4. Fink-Arsovski, Željka (2002), *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Filozofski fakultet, Zagreb

5. Marković, Bojana (2013), "Kreativna upotreba frazema i drugih višerječnica u djelima Mladena Kerstnera – mogućnosti i namjere", *Jezikoslovlje*, 14(1), 129–159.
6. Ribarova, Slavomira, Ivana Vidović Bolt (2009), "Biblijski zoonimski frazemi u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku", u: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I.*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 163–170.
7. Šehović, Amela (2004), "Ekspresivni potencijal frazema u Muradbegovićevim dramama 'Na Božijem putu' i 'Pomrčina krvi'", *Književni jezik*, 22/1-2, 122–132.
8. Tanović, Ilijas (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica
9. Turk, Marija, Nina Spicijarić Paškvan (2014), "Kontrastivna raščlamba kao postupak otkrivanja podrijetla frazema (na primjeru frazema sa zoonimskom sastavnicom)", u: *Životinje u frazeološkom ruhu: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 445–458.

PHRASEOLOGICAL UNITS CONTAINING SIMILES IN ANDRIĆ'S *DEVIL'S YARD* AND THEIR ITALIAN EQUIVALENTS

Summary

A simile is a semantic-stylistic figure, very common in literary texts and authors tend to use it to give their text a new, broader, figurative meaning. In the category of simile, there exist simile phrases, that is, a special type of phraseological unit intended to create a more powerful artistic impression. Given the high frequency of use of these lexical elements in Ivo Andrić's literary works, to conclude their structure and use in Bosnian, we will analyze several phraseological units that contain similes, all taken from Andrić's novel *Devil's Yard*. We consider it interesting to observe these lexical units contrastively, so in the Italian translation of *Devil's Yard* (*La Corte del Diavolo*) done by Lionello Costantini, we will identify the Italian equivalents of original simile phrases and analyze their characteristics. With this contrastive analysis, we aim to offer an overview of the basic features of special lexical constructions which contain similes, and to make generalizations about the similarities and differences in their structure, meaning and use in the two language systems. The results of this study will also allow us to comment on the intensity of the author's creativity and the skill of the translator to recognize the semantic and stylistic value of these phraseological units and transfer them into the Italian language.

Keywords: phraseology; simile; Bosnian; Italian

Adresa autorice
Author's address

Nermina Čengić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
nermina.cengic@ff.unsa.ba

